

Vana ja alati uus

Tšaikovski «Luikede järve» on «Estonia» laval olnud järjekindlalt juba 1954. aastast peale. Ja enne sedagi on temaga korduvalt jõudu proovitud — aga ajalukku süvenemiseks pole siinkohal ruumi, pealegi tegi seda alles hiljuti «Noorte Hääle» reitsensent («NH» 28. IX 67).

Nüüd aga, uue hooaja alguses, oli «Luikede järve» järjekordne esi-

etendus. Ja päris mitmel puhul on publiku ja teatriinimeste seas kuulda olnud küsimusi, et miks seda uut «Luikede järve» öieti lavale tooma hakati — kas ta on siis parem kui endine?

Kõigepealt: mitte uut, vaid vana «Luikede järve». Suhteliselt uus oli iust eelmine — V. Burmeisteri lavastus. Nüüd pöördus teater selle balleti ühe juba klassikaliseks kujunenud lavastusvariandi poole, mida ka akadeemiliseks on nimetatud. Kas see on parem kui eelmine? Usun, et küsimus pole üldse selles. Mõneti parem, mõneti vahest halvemgi, oluliselt aga ei parem ega halvem, vaid lihtsalt teistsugune. Ja siit ka vastus küsimusele — miks? Paistab, et «Estonia» balleti kujunemises sai aeg küpseks selle «Luikede järve» omandamiseks. Tekkis vajadus klassika algallikate juurde astuda.

Klassika tõlgendamine, klassika kaasaegsus on teatrikunstis praegu väga teravalt päevakorral. Balletis on sellega aga lood mõneti teistmoodi, kui sõnalavastuste teatris. Klassika — see pole mitte ainult klassikaliseks saanud balletimuusika, vaid ka koreograafiline «tekst», mis aga ühtlasi sisaldab eneses, vähemalt osaliselt, ka lavastuslikku tõlgendust. Jääb kaks võimalust — kas võtta klassikaline muusika ning luua talle täiesti uus koreograafia ning ühtlasi ka anda uus tõlgendus — või võtta nii muusika kui vana «tekst», kuid seejuures olla üsnagi seotud oma tõlgenduslikes võimalustes.

Paljudele tundub, et esimene võimalus on tõelise kaasaegsuse seisukohalt ainuõige. Aga püüdke korraks tõmata selline meelevaldne paralleel: mis siis, kui näiteks säilitada mõne klassikalise draamateose põhiidee, tegevus, kogu arhitektoonika, aga kirjutada osalistele uus, kaasaegne tekst? See on muidugi äärmiselt jäme ja kõvasti lonkav võrdlus, aga paneb ehk korraks mõtlema ka koreograafil kui teose teise autori osatähtsuse üle. Erinevus on muidugi selles, et Shakespeare'i puhul jääb näidendi autoriks ikkagi ainult Shakespeare, ka kõige ootamatumate lavastuslike tõlgenduste korral. Tšaikovski balleti puhul aga võib Tšaikovski kõrval olla veel lugematu arv teisi autoreid. Püsimine aga jäävad need, kes suudavad ajaproovile vastu pidada.

Muidugi, vaatamata klassikalise tantsu üldistatusele, vananeb koreograafia kiiremini kui kirjanduslik tekst just sellepärast, et ta kannab endas piltlikumalt ajajärgu esteetilisi arusaamasid ja tõlgituse taset (kuigi ka klassikanäidendi lavastuse puhul kärbitakse tavaliselt üksikuid aegunud ja mõju kaotanud tekstilõike). Sellepärast pole ükski klassikaliseks saanud balletilavastus meieni jõudnud ilma vahepealse redigeerimiseta, ilma hilisemate kaasautoriteta. Nii ka «Luikede järve» praegune variant «Estonias». Kahiuke kasvab sellelt pinnalt välja ka klassikalise balletimuusika tõlgendamise kolmas, keskmine ja kõige halvem, kuid vägagi levinud tee: võetakse jupp kuulsat «vana» koreograafiat, põimitakse lihtsustatud «omaloominguga», pannakse võrtsiks sisse mõni moodne võte — ja nii, tükk sät, teine sealt, saab kokku eklektiline roolje, mis pole ei uus ega vana. Onneks pole seekord seda teemat vaja puudutada — «Estonia» õnnetu «Uinuv kaunitar» on juba minevik.

Praegu efenduv Suure Teatri redaktsioon on tehtud stiili- ja pieteeditundega lavastuse põhialuse — Ivanovi ja Petipa koreograafia vastu, tõstab esile selle koreograafia jäävad väärtused. Antud kirjutises pole võetud eesmärgiks analüüsida, kas just see on oluline, et

püüdel muusikalise-tantsulis-dramaturgilist tervikut luua omal ajal suur, lausa murranguline tähtsus. See oli vajalik värskendus, mis laskis uue selgusega tunnetada Tšaikovski muinasjutu inimlikku sisu. Kuigi tantsud küll vist õigusega kinnitavad, et akadeemiline variant on ikkagi tantsuliselt huvit-

«Luikede järve»

tavam. Ja pole teada, kas teoreetiliselt võimalik päris uus koreograafialt suudaks Lev Ivanovi kuulsat luigesümfooniat ületada. Võib oletada, et liikumise laulev ilu, mis II vaatuses haripunktni tõuseb, jääb ka tulevikus nende šedöövrite hulka, mille juurde ikka ja jälle tagasi pöördutakse. Siit järeldub ilmselt veel üks põhjus, miks «Estonia» otsustas ka selle «Luikede järve» oma lavale tuua.

Lavastuse «Estoniasse» toonud balletmeister Svetlana Ivanova on tõstis ja kindlakäelist tööd teinud. Igauht, kes «Estonia» balletti pidevamalt jälgib, peaks rõomustama «valgete» vaatuste stiilne ühtlus ja ilus elegeilisus, mille rühm on saavutanud samuti kergelt ja puhtalt esitatud karakteritantsud III vaatuses. S. Ivanova kirjutas monograafia oma õpetajast, imepärasest Luigest — Marina Semjonovast, ja küllap on Semjonova tantsustiili põhjalik tundmine ka «Estonia» lavastusele kasuks tulnud.

Praeguses «Luikede järves» on vähemalt kaks nii suurt kunstirõõmu, et isegi kui muid saavutusi polekski, tuleks lavastust juba nende pärast kõrgelt hinnata. Need on Tiiu Randviiru Odette-Ottilie ja Eri Klasi dirigenditöö.

Et tantsu tehniline külg Randviiru jaoks nagu üldse mingi probleem pole, on saanud juba endastmõistetavaks. Sellest ei tasuks vahest kõneldagi, kui selle taga ei seisaks peale ande ja eelduste ka tohutu töövõime, vastupidavus ja see pidev vaimne ning füüsiline eneseületamine, mis vormib looduslikust võimekusest suure kunstniku.

Tundub, et Tiiu Randviiru missiooniks eesti balletis on publikuni viia tantsu kui nähtava muusika, kui inimlikult mitmekülgse väljendusvahendi elavat võlu. Tema laitmatu tehniline täiuslikkus lubab tal vabalt musitseerida (julgeksin laenata muusikuil selle sõnal). Ja vana kuulus luigesümfoonia pakub selleks ikka veel uusi võimalusi. Kui rääkida koreograafiaklassika kaasaegsest tõlgendamisest, siis võib eelkõige kõne alla tulla just baleriini looming. (Maailma lavadel on ju olnud aegade vältel mitu kuulsat ja erinevat Luike, kuigi nad tantsisid põhiliselt ikka sama kanoonilist «teksti».) Nagu luule ja muusika puhul, nii ei talu ka tantsukujundid sõnadega ümberjutustamist. Peaasi, et oskaksime nendega kaasa minna, ilma üksikute liigutuste täpset tähendust mõistatamata tantsu kui voolava ja muutuva terviku mõju nautides. Siis vahest oskaksime — rohkem enda jaoks kui väljajütmiseks — tunnetada Randviiru Luige teemat kui inimese liidest uut igatsust terviklikkuse ja harmoonia järele, kui võitlust iseenda ja maailma varjuküljega...

Trükiisõnas võib aga rääkida «käegakatsutatavamate» asjadest. Sellest, et kui Randviiru Odette varasemas lavastuses oli üllalt uhke, kuid pisut jahe, siis nüüd on lisandunud naiselik pehmus, ilus habras lüürika. Et tema praegune Ottilie on endisest hädaohtlikum ja temperamentsem. Et Eri Klas üllatas, pannes tuttava muusika ja ühtlasi «Estonia» orkestri särama (ja dirigeerides peale orkestri ka laval toimuvat). Ja et Jüri Lass, kes tapasipi, kuid järjekindlalt oma tantsijaisiksust kujundab, on tublisti edasi jõudnud

...aga... isakõvaks korval...
...lugematu arv teisi autoreid. Pü-
sima aga jäävad need, kes suudavad
ajaproovile vastu pidada.

Muidugi, vaatamata klassikalise
tantsu üldistatusele, vananeb koreo-
graafia kiiremini kui kirjanduslik
tekst just sellepärast, et ta kannab
endas piltlikumalt ajajärgu esteetilisi
arusaamasid ja tõlgituse taset (kuigi
ka klassikanäidendi lavastuse puhul
kärbitakse tavaliselt üksikuid aegu-
nud ja mõju kaotanud tekstilõike).
Sellepärast pole ükski klassikaliseks
saanud balletilavastus meieni jõudnud
ilma vahepealse redigeerimiseta, ilma
hülisemate kaasautoriteta. Nii ka «Lui-
kede järve» praegune variant «Eston-
ias». Kahjuks kasvab sellelt pinnalt
välja ka klassikalise balletimuusika
tõlgendamise kolmas, keskmine ja kõi-
ge halvem, kuid vägagi levinud tee:
võetakse jupp kuulsat «vana» koreo-
graafiat, põimitakse lihtsustatud «oma-
loominguga», pannakse võrtsiks sisse
mõni moodne võte — ja nii, tükk sat-
teine sealt, saab kokku eklektiline ro-
solje, mis pole ei uus ega vana.
Onneks pole seekord seda teemat vaja
puudutada. — «Estonia» õnnetu «Uinuv
kaunitar» on juba minevik.

Praegu etenduv Suure Teatri redakt-
sioon on tehtud stiili- ja pieteeditundega
lavastuse põhialuse — Ivanovi ja Petipa
koreograafia vastu, tõstab esile selle
koreograafia jäävad väärtused. Antud
kirjutises pole võetud eesmärgiks ana-
lüüsida, kas just see on olemasolevatest
«akadeemilistest» variantidest kõige
parem ja täpsem. Allkirjutanu jaoks on
näiteks esimene vaatus tuimavõitu (nagu
küll kõigis seni nähtud «Luikede järve»
lavastustes!) ja Messereri loodud finaal-
tundub muusika kõrgepingega võrreldes
niiivõlt illustratiivne ja lihtsustav.
Aga vana balleti muinasjutulikul lihtsa-
meelsusel (mille taga võib äkki avaneda
filosoofiline aspekt) ja tema bravuurisel
virtuooslikkusel (mis vahel ka tsirkust
meenutab) on oma imepärane võlu, mille
nimel võis andestada esietendusel ja hil-
jemgi tegevust lõhkuvad balletomaanli-
kud aplausid (mida üks õige Stanislavski
küsteemi vaimus kasvatatud teatri-
kõlastaja küll sallida, veel vähem kaasa
teha ei tohiks!).

Kõik see ei tarvitse meid segada loot-
mast, et kunagi ilmub ballettmeister, kes
loob vanale «Luikede järvele» täiesti uue,
originaalse ja kaasaegse koreograafia.

«Estonia» eelmist «Luikede järve»
lavastust, mis oli küll uudne, päris
uueks siiski pidada ei saa. Sest oma
novaatorlike taotluste juures oli V.
Burmeister vägagi akadeemilise
lavastuse mõju all. Kuld ma ei mõista
neid balletinimesi, kes peavad praegu
heaks tooniks Burmeisteri lavastusest
halvastavalt rääkida. Mitte ainult meid,
«Estonias», vaid laiemaltki oli sel

aggest tõlgendamist, siis võib eelkõige
kõne alla tulla just baleriini looming.
(Maailma lavadel on ju olnud aegade
vältel mitu kuulsat ja erinevat Luike,
kuigi nad tantsisid põhiliselt ikka sama
kanoonilist «teksti».) Nagu luule ja muu-
sika puhul, nii ei talu ka tantsukujudid
sõnadega ümberjutustamist. Peaasi, et
oskaksime nendega kaasa minna, ilma
üksikute liigutuste täpset tähendust
mõistatamata tantsu kui voolava ja muu-
tuva terviku mõju nautides. Siis vahest
oskaksime — rohkem enda jaoks kui
väljautlemiseks — tunnetada Randviiru
Luige teemat kui inimese iidset uut igat-
sust terviklikkuse ja harmoonia järele, kui
võitlust iseenda ja maailma varjukülje-
ga...

Trükisõnas võib aga rääkida «käega-
katsutavamatest» asjadest. Sellest, et kui
Randviiru Odette varasemas lavastuses
oli üllalt uhke, kuid pisut jahe, siis nüüd
on lisandunud naiselik pehmus, ilus hab-
ras lüürika. Et tema praegune Ottilie on
endisest hädaohtlikum ja temperament-
sem. Et Eri Klas üllatas, pannes tuttava
muusika ja ühtlasi «Estonia» orkestri
särama (ja dirigeerides peale orkestri ka
laval toimuvat). Ja et Jüri Lass, kes ta-
sapisi, kuid järjekindlalt oma tantsijaisik-
sust kujundab, on tublisti edasi jõudnud
tantsu puhtuses ja liikumiste ilusa joone
tabamisel (ainult: NB! Kõhnus turi ja
tõstetud õlad mõnikord suurte hüpete
ajal!) ja täidab väärikalt teatri praegu
ainsa balletipreimjääri kohta. Kui midagi
veel soovida, siis prints'i siseelu suuremat
intensiivsust lavalviibimise igal hetkel,
et kohatist melanhoolsust flegmaatilisus-
seks pidada ei saaks. Kuigi lavastus
selleks eriti võimalusi ei paku, saaks ehk
tantsija rohkem rõhutada ka seda sise-
mist muutust, mis prints'is hiljem, esime-
se vaatusega võrreldes, tekib.

Omaette äramärkimist väärib rühma
solistide heatasemeline tants nii I kui II
vaatuses. Ja dublantide — eelkõige Ta-
mara Soone Odette-Ottilie ja Peeter Ka-
relli Narri püüdlik ning tubli esinemine,
millel tuleks öieti pikemalt peatuda siis,
kui ka järjekordne Luik-debutant Tatja-
na Maiste publiku ette jõuab.

Lõpetuseks üks ketserlik märkus: «Estonia»
vastne-vana «Luikede järve» tun-
dub praegu Moskva Suure Teatri nagu
akadeemiliselt-harjunud traditsioonitol-
muga kaetu kõrval värskem, elavam ja
omasem. Usutavasti kinnitab see, et ta
on päris parajal ajal repertuaari sattu-
nud ja heameelega tehtud.

Lea Tormis